

İnfi'âl ve İstif'âl Vezinleri

1 - İnfi'âl vezni: Bu vezinden ziyadeli masdar türetmek için herhangi bir üçüzlü kök masdarın başına elif (ا) ve nun (ن), kökteki aslî ikinci harften sonra elif (ا) eklenir. Genellikle dönüşlü, bazen edilgen masdarlar türetir. Aşağıdaki anlatıyı dikkatle inceleyiniz.

İnfi'âl انفعال Bâbı

Bu bâbda baştaki elif ا, nûn ن ve ortadaki elif ا eklemidir. Bunların çatıları özneleri bakımından genellikle dönüşlü, bazen de edilgendir. Nesneleri bakımından ise geçişsizdir, yani nesne almazlar.

بسط bast "açma" → انبساط inbisât "açılma, ferahlanma"

جذب cezb "çekme" → انجذاب incizâb "çekilme, çekim"

حصر hasr "bir şeye mahsus kılma" → انحصار "hasrolunma"

دفع def → اندفاع indifâ' "defolma, ortadan kalkma"

ضم zamm "katma, ilâve etme" → انضمام inzimâm "ilâve olunma"

عكس aks → انعكاس in'ikâs "yansıma, aksetme"

قطع kat' "kesme" → انقطاع inkitâ' "kesilme, kesintiye uğrama"

كشف keşf "açma" → انكشاف inkişâf "açılma, meydana çıkma"

İ'lâl: Ecvef kelimelerde ortadaki vav harfi ye'ye dönüşerek infi'âl انفعال vezni infiyâl قود şekli alır: سوق sevk "sürme" → انسياق insiyâk "sürülüp gitme, içgüdü", انقياد inkıyâd "boyun eğerek tâbi olma" vs.

Nâkıs kelimelerde vezin infi'â انفعال şekline girer: جلاء cilâ "parlaklık" → انجلاء incilâ "parlama", زاوية zâviye "köşe, bucak" → انزوا inzivâ "bir köşeye çekilme" vs.

İnfi'âl انفعال bâbındaki kelimelerin ism-i fâil ve ism-i mef'ûlleri:

Bu bâbdaki masdarların ism-i fâilleri münfa'il منفعل vezninde gelir: انكسار inkisâr "kırılma" → منكسر münkesir "kırılan, gücenen", انعكاس in'ikâs "yansıma, aksetme" → منعكس mün'akis "yansıyan, akseden", انقلاب

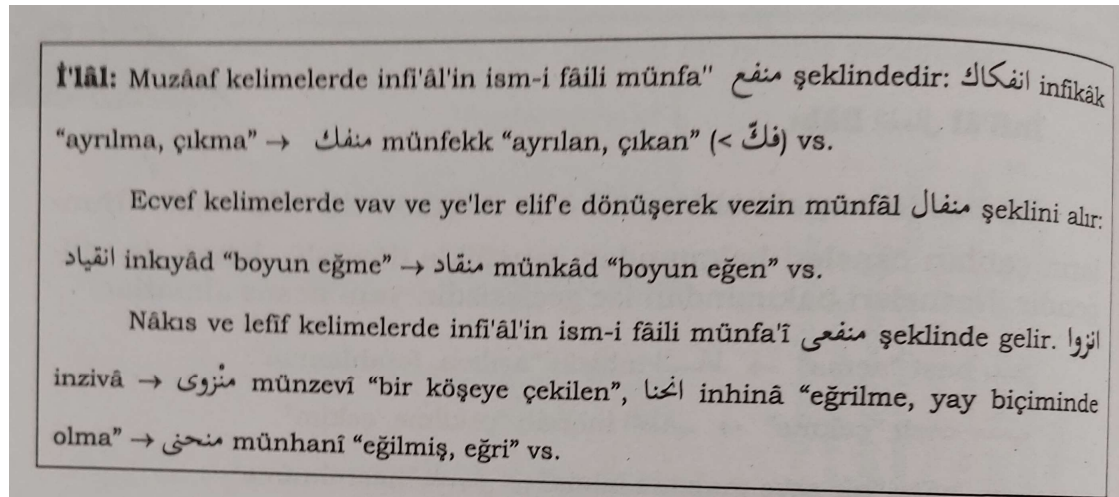
Dikkat: Ecvef (ortası illetli) ve Nakıs (son harfi illetli) kök masdarlar bu vezinden türetilirken vezne uymazlar. (Bk. Yukarıda İ'lâl)

Tablo: İnfî'âl Vezninden Matarlar

Kök		Mastar	
		انفعال	infî'âl
بسط	bast	انبساط	inbisât
جذب	cezb	انجذاب	incizâb
قطع	kat'	انقطاع	inkitâ'
ضبط	zabt	انضباط	inzıbât
فرق	fark	انفراق	infirâk
فصل	fasl	انفصال	infisâl
جلا	cilâ	انجلا	incilâ
فك	fekk	انفكك	infikâk
جلب	celb	انجلاب	incilâb
قيد	kayd	انقياد	inkıyâd
زوا	zevâ	انزوا	inzivâ
ضم	zamm	انضمام	inzımâm

İnfî'âl vezninden türetilen masdarların fâ'ili (mef'ûlü yoktur)

Bu vezinden türetilen masdarların fâili **münfa'il** (منفعل) vezninden türetilir. İnfî'âl vezninin mef'ûlü kullanılmaz. (Bk. Yukarıdaki anlatı.)

Dikkat: Muzâ'af, ecvef, nakıs ve lefif masdarların vezne uymadığına dikkat edilmelidir. (Bk. Yukarıda i'lâl)

Tablo: İnfî'âl Vezninden Mastar ve Fâ'iller

Mastar (أَنْفِعَال) infî'âl	İsm-i Fâ'il (مُنْفَعِل) münfa'il	İsm-i Mef'ûl Türetilmemiştir
انكسار inkisâr	منكسر münkesir	[-----]
انقلاب inkılâb	منقلب münkalib	[-----]
انكشاف inkişâf	منكشف münkeşif	[-----]
انحصار inhisâr	منحصر münhasır	[-----]
انفراق infirâk	منفروق münferik	[-----]
انضباط inzıbât	منضبط münzabıt	[-----]
انتظار intizâr	منتظر muntazır	[-----]

Pekiştirme Ödevi: Ders kitabının 85. ve 86. Sayfalarındaki alıştırmalar.

2 - İstif'âl Vezni: Bu vezinde baştaki elif, sin, te (است) ile ortadaki elif (ل) zaid (soradan eklenen) harflerdir. Veznin türettiği kelimeler ve bunların genel anlamlarıyla ilgili aşağıdaki anlatıyı inceleyiniz.

İstif'âl استفعال Bâbı

Bu bâbda elifler, sin ve te harfleri eklemeydir. Genellikle geçişlidir, yani nesne alır:

ملك mülk → استملاك "mülk edinme, mülk olarak alma"

قبل kabl "ön, önce" → استقبال istikbâl "gelecek; birini yola çıkıp karşılama"

خروج hurûc "çıkma" → استخراج istihrâc "çıkarma, meydana çıkarma" vs.

Bu bâbda geçişsiz örnekler de vardır:

حق hakk → استحقاق istihkak "hak etme, hak edilen şey"

فائدة faide → استفادة istifâde "faydalanma"

Bu bâbdaki masdarların ürettiği şu iki anlama dikkat edilmelidir:

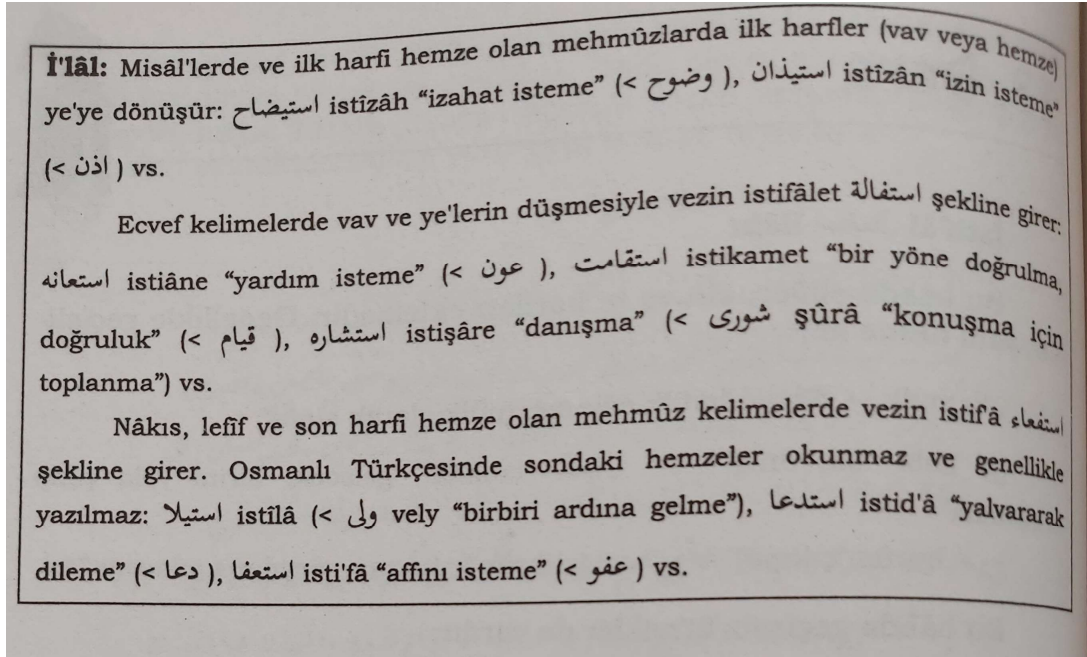
a) Bu bâbdaki kimi masdarlar "bir şey isteme, dileme" anlamını üretirler:

استمداد istimdâd "izin isteme", استيذان istizân "mağfiret isteme"; استغفار istiğfâr "yardım isteme", استرحام istirhâm "merhamet isteme, yalvarma", استقراض istikrâz "borç isteme, borçlanma" vs.

b) Bu bâbdaki kimi masdarlar "sayma, addetme" anlamını üretirler:

استحلاف istihlâl "hafif sayma, küçümseme", استكرهه istikrâh "helâl sayma", استكرهه istikrâh "iğrenç görme" vs.

Dikkat: Aşağıdaki anlatıda i'lâl kısmındaki açıklamalar illetli kelimelerin istif'âl vezninden türetildiklerinde aldıkları şekli açıklamaktadır.

Tablo: istif'âl Vezninden Masterlar

Kök		Master	
		استفعال	istif'âl
غفر	gafr	استغفار	istiğfâr
خرج	harc	استخراج	istihrâc
حق	hakk	استحقاق	istihkâk
قبل	kabl	استقبال	istikbâl
رحم	rahm	استرحام	istirhâm
ملك	mülk	استملاك	istimlâk
عجل	acl	استعجال	isti'câl
غنا	ganâ	استغنا	istiğnâ
وضح	vuzh	استيضاح	istîzâh
نطق	nutk	استنطاق	istintâk
قرار	karâr	استقرار	istikrâr
اجل	ecel	استيجال	istîcâl

İstif'âl vezninin fâ'il ve mef'ûlü:

Bu vezinden türetilen masdarların fâ'ili **müstef'il** (مستفعل), mef'ûlü ise **müstef'al** (مستفعل) vezninden gelir (bk. Aşağıdaki anlatı).

İstif'âl bâbının ism-i fâil ve ism-i mef'ûlü:

İstif'âl bâbının ism-i fâili mustaf'il مستفعل vezninde gelir:

استنساخ istihsâl "üretme" → مستحصل müstahsil "üreten, üretici",
استنساخ istinsâh "bir eserin kopyasını yazma" → مستنسخ müstensih "istinsah eden",
استخدام istihdâm "bir işte çalıştırma" → مستخدم müstahdim "işveren"

İ'lâl: Muzâaf kelimelerde ism-i fâilin vezni mustefi "مستفع" şekline girer: استبداد
istibdâd "baskı, diktatörlük" → مستبد müstebidd "diktatör", استقلال istiklâl → مستقل
müstakill "kimseye bağı olmayan", استقرار istikrâr → مستقر müstakırr "istikrarlı" vs.

Ecvef kelimelerde ism-i fâilin vezni mustefil مستفيل şekline girer: استفادة
istifade → مستفيد müstefid "yararlanan", استقامة istikâmet → مستقيم müstakim
"doğru, doğruluk üzere olan" vs.

Nâkıs, lefif ve sonu hemzeli mehmûz kelimelerde ism-i fâilin vezni mustefi
şekline girer: استعفا isti'fâ → مستعفى müsta'fi "istifa eden", استهزا istihzâ "alay etme,
eğlenme" → مستهزى müstehzi "alay eden, eğlenen" vs.

İstif'âl bâbının ism-i mef'ûlü mustaf'al مستفعل vezninde gelir:

استخدام istihdâm → مستخدم müstahdem "hizmette kullanılan", استهجان istihcân "çirkin görme" → مستهجن müstehcen "çirkin görülen" vs.

İ'lâl: Muzâaf kelimelerde ism-i mef'ûlün vezni mustefa" مستفع şeklidir. Sondaki çift ünsüzler Osmanlı Türkçesinde tekleşir: استحباب istihbâb "güzel sayma" → مستحب müstehabb "müstehap, güzel görülen şey", استحقاق istihkâk "hak etme" → مستحق müstehakk "hak edilen" vs.

Ecvef kelimelerde ism-i mef'ûlün vezni mustefâl مستفال şekline girer: استعاره isti'âre "eğretileme" → مستعار müsteâr "eğreti alınan, takma ad", استشارة istişâre → مستشار müsteşâr "kendisine danışılan" vs.

Nâkis kelimelerde ism-i mef'ûlün vezni mustefâ مستفعا şekline girer: استثناء istisnâ → مستثنى müstesnâ "istisna edilmiş" vs.

Dikkat 1: Fâ'il ve mef'ûl vezinlerinde türetilen illetli kelimelerin vezne uymadıklarını görelim (bk. Yukarıda i'lâller).

Dikkat 2: Her iki kelimenin yazılışları şekil olarak aynı olmakla birlikte fâ'il vezninde aslî ikinci harfin (ayın harfinin) **esreli**; mef'ûl vezninde ise aynı harfin **üstünlü** okunduğuna dikkat edelim.

Tablo: İstif'âl Vezninden Master-Fâ'il-Mef'ûller

Master (استِفْعَال) istif'âl	İsm-i Fâ'il (مُسْتَفْعِل) müstef'il	İsm-i Mef'ûl (مُسْتَفْعَل) müstef'al
استهزا istihzâ	مستهزي müstehzi	مستهزا müstehzâ
استقبال istikbâl	مستقبل müstakbil	مستقبل müstakbel
استقرار istikrâr	مستقر müstakrir	مستقر müstekarr
استخراج istihrâc	مستخرج müstahric	مستخرج müstahrac
استنتاج istintâk	مستنطق müstantik	مستنطق müstantak
استثقال istiskâl	مستثقل müsteskil	مستثقل müsteskal
استحصال istihsâl	مستحصل müstahsil	مستحصل müstahsal
استخبار istihbâr	مستخب müstahbir	مستخب müstahber

استنساخ	istinsâh	مستنسخ	müstensih	مستنسخ	müstenseh
استهجان	istihcân	مستهجن	müstehcin	مستهجن	müstehcen
استخدام	istihdâm	مستخدم	müstahdim	مستخدم	müstahdem
استحکام	istihkâm	مستحکم	müstahkim	مستحکم	müstahkem

Pekiştirme ödevi: Ders kitabının 97. sayfasındaki alıştırma.

Not: İf'îlâl vezni ziyadeli vezinlerden olmakla birlikte bu vezinden türetilmiş çok az sayıda kelime olduğundan ve Osmanlı Türkçesi metinlerinde bu vezinden türetilen kelimeye tesadüf edilmediğinden burada yer verilmemiştir. Kitaplarınızın 84. Sayfasında bu vezinle ilgili birkaç örnek görülebilir.